

УДК 372.881.111.1

2. Теорія і практика навчання

НАВЧАЛЬНА АВТОНОМІЯ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ: СУТНІСТЬ І МЕТА ВПРОВАДЖЕННЯ

Чехратова О.А., аспірант кафедри педагогіки та іноземної філології
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

У статті розглядаються різні трактування терміну «навчальна автономія» у сучасній зарубіжній і вітчизняній методичній науці, визначаються рівні і шляхи впровадження концепції на заняттях з іноземних мов. Увага також приділяється підвищенню мотивації до вивчення предмета у майбутніх вчителів, які на власному досвіді можуть переконатися в ефективності використання набутих навичок, що стане запорукою успішної професійної діяльності.

***Ключові слова:** навчальна автономія, навчання протягом життя, компетентнісний підхід, самостійність, рефлексія, рівні навчальної автономії, самооцінка, самовдосконалення.*

В статье рассматриваются различные трактовки термина «учебная автономия» в современной зарубежной и отечественной методической науке, определяются уровни и пути внедрения концепции на занятиях иностранного языка. Внимание также уделяется повышению мотивации к изучению предмета у будущих учителей, которые на собственном опыте могут убедиться в эффективности использования приобретенных навыков, что станет залогом успешной профессиональной деятельности.

Ключевые слова: учебная автономия, обучение на протяжении всей жизни, компетентный подход, самостоятельность, рефлексия, уровни учебной автономии, самооценка, самосовершенствование.

Chekhratova O.A. LEARNER AUTONOMY AND FOREIGN LANGUAGE LESSON: CONCEPT AND REASON FOR IMPLEMENTING

In the article various definitions of the term “learner autonomy” are analyzed as well as its level and the ways of implementing which are presented in foreign and national methodology. It is also mentioned that it is crucial to pay attention to improving learner motivation to studying a foreign language, especially when we talk about the future teacher of a foreign language, as their personal experience will show the effectiveness of using the acquired skills in their job and ensure the successful professional activities.

Key words: learner autonomy, life-long learning, competency-based learning, independence, reflection, levels of learner autonomy, self-estimation, self-improvement.

Вивчення і навчання іноземної мови тісно пов'язано з розвитком суспільства, і, оскільки, цей процес нескінченний і безперервний, викладач знаходиться у постійному пошуку нових методів і інструментів для більш ефективного і цікавого навчання. Саморозвиток і самовдосконалення педагога є одним з ключових пунктів у процесі формування його професійної компетентності.

В середніх і вищих навчальних закладах України все більше уваги приділяється вивченню іноземних мов для запоруки успішного розвитку і майбутнього працевлаштування [5, 7]. Звертаючи увагу на це, гостро постає проблема навчальної автономії школярів і студентів. Це пов'язано з тим, що головною метою навчання іноземних мов є формування комунікативної компетентності, яка неможлива без усвідомлення функцій мови, уміння використовувати не лише лексичні і граматичні одиниці у рамках виконання

вправи чи завдання, а й різні стратегії навчання, самоаналізу і самооцінки. Таким чином, вчитель або викладач повинен усвідомлювати важливість, а також знати шляхи розвитку у своїх підопічних мотивації до вивчення іноземної мови, готовності до іншомовного спілкування, а значить і навчальну автономію.

Термін «начальна автономія» вже давно став предметом запеклих суперечок, але й досі не має єдиного трактування. Сучасні зарубіжні (Генрі Холек, Девід Нанен, Девід Літл, Філ Бенсон) та вітчизняні (В.В. Сафонова, Н.Ф. Коряковцева, О.М. Соловова, О.С. Маркова) науковці досі не знайшли вирішення проблеми. Термін вперше використовує Джон Дьюї у 1966 році, але «батьком» поняття вважається Генрі Холек, який у 1981 році визначає автономію як здатність нести відповідальність за власне навчання. Девід Літл (1991) вважає автономію здатністю до відокремлення, критичного мислення, прийняття рішень та незалежних вчинків; Леслі Дікенсон (1992) називає це відповідальністю за рішення та їх впровадження, Уільям Літлвуд (1996) описує поняття як здатність і бажання людини незалежно приймати рішення; Філ Бенсон (2003) вважає її сукупністю різних форм здатності до контролю навчання; а Н.Ф. Коряковцева вважає, що автономія – це самокерована навчальна діяльність, яка починається в результаті самоаналізу, самооцінки та визначення цілей і завдань [1]. Адаптуючи визначення Генрі Холека, Філ Бенсон і Пітер Фоллер, уточнюють, що саме для вивчення мови, термін автономія використовується, коли ми говоримо про повністю самостійне вивчення мови, про набір навичок для самонавчання, про вроджену здатність людини до пізнання, яку призупиняють навчальні заклади, про розвиток відповідальності, про права студента визначати та контролювати власне навчання [4]. В свою чергу, Девід Нанен наполягає, що назвати автономним можна студента, який у процесі навчання, тобто планування, імплементації та оцінювання, бере активну участь та співпрацює з учителем, приймає рішення щодо процесу, змісту та інструментів навчання [10, с.1].

На жаль, вітчизняна методична наука ще не досить глибоко дослідила питання початкової автономії, хоча це конче потрібно у зв'язку зі змінами підходів до організації і цілей навчання: переходом до компетентнісного підходу, впровадженням концепції навчання протягом життя (Life Long Learning), переносом акценту від особистості викладача до особистості учня/студента.

Більшість методистів все ще сперечається щодо понять «самостійність» (independence) і «автономія» (autonomy), вважаючи їх або синонімічними і взаємозамінними, або доводячи, що ототожнювати їх не можна, оскільки перше означає навчання без сторонньої допомоги, а друге – усвідомлене вивчення предмету, що потребує відповіді на питання «як?», «що?» і «коли?» за участю консультанта [2, с. 49].

Питання визначення і впровадження терміну початкової автономії особливо гостро постає для вищих навчальних закладів, що готують майбутніх вчителів. Ми можемо познайомити студента з поняттям початкової автономії, розказати про його важливість і цілі, але цього буде недостатньо. Людина, що вже за кілька років переступить поріг середньоосвітнього навчального закладу повинна, у першу чергу, мати практичні знання, а саме розуміти свої навчальні потреби, усвідомлено обирати шляхи реалізації, ставити цілі, знаходити способи здобути потрібну інформацію, а також аналізувати її, робити висновки. Так, Г. Крамм зазначає, що тільки якщо вчитель має навички початкової автономії, він зможе практикувати та впроваджувати автономію серед своїх учнів [3, с. 6].

Тому, якщо ми прагнемо сформувати навички автономії в учнів шкіл, ми повинні навчати цього, в першу чергу, майбутніх вчителів, показати методи роботи на власному досвіді, у практичній діяльності, адаптувати концепцію для себе, а також допомогти усвідомити важливість використання набутих знань. Розуміючи, що вивчення мови – це складний і багатогранний процес, який займає досить багато часу, і для успішного оволодіння яким аудиторних занять недостатньо, ми повинні показати учням/студентам, що навчальний процес

може відбуватися і без фізичної присутності вчителя/викладача/наставника/консультанта [8, 9]. Це не означає, що ми залишаємо своїх підопічних без допомоги, підказки, поради; ми лише показуємо шлях до самовдосконалення і більш успішної діяльності у будь-якій сфері за умови оволодіння певною групою навичок.

Шкільна програма з іноземних мов для початкової та середньої школи говорить про формування навичок читання і письма, вживання лексичних одиниць, розвиток умінь говорити, слухати, розпізнавати іншомовне мовлення та формувати уявлення про мову і країну, мова якої вивчається; у старшій школі увага приділяється формуванню мотивації до вивчення іноземних мов і культур, удосконаленню вмінь самостійної навчальної діяльності і розвитку соціокультурних і соціолінгвістичних навичок, і це означає, що про автономію говориться досить опосередковано. Що ж стосується вищої школи, а саме програми для майбутніх вчителів, автономія лише декларується, але про шляхи реалізації не говориться нічого. Оскільки проблема ще досить молода і недостатньо вивчена, підручники з методики викладання іноземних мов теж надають небагато інформації. Нам нагадується, що принцип особистісно орієнтованого навчання реалізується в ході самостійної роботи зі словником і підручником, під час вирішення проблемних ситуацій, дистанційного навчання, коли студент сам ставить мету і визначає цілі, знаходить шляхи реалізації і навіть визначає час для виконання завдання. Але практичних порад, щодо розвитку цих навичок небагато. Це унеможливило подальший процес розвитку автономії серед учнів шкіл, оскільки самі вчителі не навчалися автономії, не розуміють її сутність та важливість самовдосконалення і саморозвитку.

Розуміючи зміст поняття «автономія» та його компоненти, викладач зможе краще організувати навчальну діяльність студентів, мотивувати їх до пізнання і самовдосконалення. Саме тому *метою цієї роботи* є не тільки уточнення поняття, а й визначення рівнів навчальної автономії в цілому, а також рівень, якого повинні досягнути майбутні вчителі по закінченню вищого навчального закладу. Але, докладаючи зусиль для досягнення певного

результату, ми повинні пам'ятати, що неможливо очікувати, що учні/студенти зможуть навчитися відповідати за своє навчання за день чи два, оскільки це – поступовий процес, що відбувається в атмосфері доброзичливості і підтримки.

Тому, визначаючи рівні навчальної автономії, ми починаємо з найпростішого, тобто рівня виконання вправ (коли учень/студент сам обирає їх послідовність в залежності від складності завдання, його релевантності та цікавості) і поступово переходимо до складніших процесів, коли учасники самі визнають мету навчання, відбирають матеріал і способи виконання завдань. Наступний рівень пов'язаний з визначенням цілей та метою виконання певного виду роботи, тобто власне усвідомлення навчального процесу. Але, тільки коли учень/студент досягає рівня вибору критеріїв для перевірки і оцінки знань, а також використовує набуті знання у практичній діяльності, ми можемо сказати, що він оволодів навичками навчальної автономії [7, с. 13].

Оскільки ми прагнемо допомогти своїм підопічним досягти найвищого рівня навчальної автономії, варто зазначити, що викладач повинен пам'ятати, що не можемо повністю віддавати процес навчання у руки студента, тому що в межах навчальних курсів університету існують певні обмеження. По-перше, рівень автономії буде регулюватися вимогами навчального плану і програмами з певних дисциплін. По-друге, присутність викладача/консультанта під час навчального процесу, а особливо аудиторних занять, обов'язкова, а значить студент не може бути повністю автономним. Тим не менш, усвідомлюючи сутність поняття, студент може удосконалювати свої навички під час самостійної і поза аудиторної роботи.

Тепер аудиторні завдання – це діалог викладача зі студентом, який проходить у доброзичливій атмосфері і кожен його учасник відкритий до нових ідей і побажань. Під час роботи ми можемо радитися зі студентами щодо матеріалів на певну тему, видів завдань або форм контролю, надавати їм право вибору і пояснювати мету виконання кожного завдання [7, с. 28]. Це не тільки спонукатиме їх до більш активної співпраці, а й покаже, що вони дійсно стали учасниками навчального процесу, до їх думки прислухаються, кожна

пропозиція важлива. І навіть коли ми розуміємо, що деякі побажання студентів не співпадають з вимогами нашого навчального плану, ми отримуємо унікальну можливість обговорити, пояснити, знайти компроміс, тобто ще раз наголосити, що жодна ідея не залишиться без уваги.

Щодо навчання іноземних мов, особливо важливим тут є надання ефективної підтримки учням/студентам, що є запорукою досягнення позитивних результатів. Але для більшості вчителів надзвичайно важко навчитися надавати потрібну допомогу та направляти учнів без нав'язування власних ідей і мотивів [6, с. 2]. Але, якщо сам педагог дійсно зацікавлений у отриманні позитивних результатів навчання, не боїться експериментувати і постійно працює над особистісним і професійним удосконаленням, він зможе пристосуватися до нового формату викладання/навчання/виховання.

Враховуючи, що викладач/консультант має приділяти максимум зусиль для досягнення найвищого рівня навчальної автономії, ми також розглядаємо шляхи її впровадження. В першу чергу, викладач визначає навчальні потреби учня/студента, спираючись на це, описує цілі навчання, а також планує навчальний процес. Наступним кроком є вибір ресурсів і навчальних матеріалів. Далі, ми обираємо стратегії навчання, впроваджуємо їх у практичній діяльності, проводимо моніторинг і оцінку процесу. Останнім і найголовнішим пунктом є самооцінка та рефлексія [11, с. 13], оскільки концепція автономного навчання поширюється далеко за межі аудиторії, а значить студент повинен критично мислити, вміти вирішувати проблеми і працювати у команді [5, с. 155].

Визначивши рівні і шляхи впровадження навчальної автономії, ми можемо сказати, що у межах вищого навчального закладу, що спеціалізується на підготовці майбутніх вчителів/викладачів, важливим є досягнення рівня усвідомлення навчального процесу, його цілей і мети. Зрозуміти головне завдання автономії, а також навчитися застосовувати свої знання студентам допоможуть різноманітні вправи та завдання на практичних заняттях з іноземної мови, співпраця з викладачем, активна роль під час вибору тем,

завдань і матеріалів. Особлива увага також повинна приділятися заняттям з методики викладання іноземних мов, під час яких студенти мають змогу відчувати себе вчителем, проаналізувати не тільки те, як вони вчать, а й як навчають їх, що допоможе скорегувати начально-виховний процес і визначити пріоритетні напрямки співпраці викладача зі студентами.

Зараз, на жаль, важко визначити, чи можливо досягти однакового рівня навчальної автономії під час роботи над різними аспектами іноземної мов, оскільки в роботі ми розглянули тільки загальні поняття концепції. Таким чином, в подальшому, ми прагнемо визначити рівні та шляхи впровадження автономії у процесі розвитку окремих мовних і мовленнєвих навичок, а також вибір шляхів її реалізації в залежності від предмету, його програми та особливостей.

Література

1. Коряковцева Н.Ф. Теория обучения иностранным языкам: продуктивные образовательные технологии: учеб. пособие. Москва: Издательский центр «Академия», 2010. 192 с.
2. Соловова Е.Н. Методика обучения иностранным языкам: продвинутый курс: пособие для студентов пед. вузов и учителей. 2-е издание. Москва: АСТ: Астрель, 2010. 272 с.
3. Autonomy and self-direct learning: present fields of application. *Modern languages. "Learning and teaching modern languages for communication"*. #12. Council of Europe Press, 1993. 153 p.
4. Benson P., Voller P. *Autonomy and Independence in Language Learning*. London: Longman, 1997. 270 p.
5. *European Higher Education at the Crossroads. Between the Bologna Process and National Reforms* / Curaj, A. et al. Springer, 2014. Part 1. 1103 p.
6. Davis, M. Beyond the classroom: The role of self-guided learning in second language listening and speaking practice. *Studies in Self-Access Learning Journal*, 2013. #4(2). P. 85-95.

7. Dam L. How to recognize an autonomous classroom? – *Revisited. A TESOL Symposium. Learner Autonomy: What Does the Future Hold?* 2008. University of Sevilla. P. 13-33.
8. Holec H. *Autonomy and Foreign Language Learning*. Oxford: Pergamon. 1981. 65 p.
9. Little D. *Learner Autonomy 1: Definitions, Issues and Problems*. Dublin: Authentik, 1991. 67 p.
10. Nunan D. *Nine Steps to Learner Autonomy*, Symposium, 2003. 12 p.
11. Reinders, H. *Towards a Classroom Pedagogy for Learner Autonomy: a Framework of Independent Language learning Skills*. *Australian Journal of Teacher Education*, #35 (5), 2010.